

Eero Paloheimo:

LAUSUNTONI TULEVAISUUSVALIOKUNNALLE

Onko tulevaisuusvaliokunnilla merkitystä maailman muutokselle?

Maailman demokratioille lienee yhteistä määräajoin pidettävät vaalit. Riippumatta vaalikausien pituudesta tai muista maakohtaisista piirteistä, menestyksen tavoite seuraavissa vaaleissa vaikuttanee olennaisesti parlamentaarikon ratkaisuihin vaalikauden aikana. Diktatuurissa vallankäyttäjä on itsenäisemmässä asemassa. Tämä inhimillinen tosiseikka lienee kiistaton, eikä edellytä sen myöntämistä.

Edellistä motiivia pidetään itsestään selvyytenä, eikä edes haitallisena niin median, politiikan tutkijoiden kuin useiden poliitikkojenkin piirissä. Tätä ei usein tunnusteta, koska motiivin hyväksyttävyyks on vähintään kiistanalainen. Ellei politiikan käytäntöjen joukossa ole mitään vaalikautta pitkäjänteisempää instituutiota (maakohtaisten perustuslakien lisäksi), tämä asenne tukee maan yhteiskunnallisen kehityksen kaavamaista ja poukkoilevaa muutosta. Päivänpoliittisissa ratkaisuissa tästä joustavuudesta ei ole merkittävää haittaa. Pieni kyseenalaisuus koituu vain siitä, että edustaja saattaa muuttaa asioissa kantaansa siirtyessään hallituskoalitiosta oppositioon. Pitkän aikavälin ongelmiin suhtaudutaan kuten elokuvan tapahtumiin katsomossa: voimattomasti.

Maailman nykytilanne on kuitenkin kriittinen, erityisesti tarkasteltaessa vuosikymmenten mittaisia ja maailmanlaajuisia tulevaisuuden näkymiä. Ellei poliittisilla päätöksillä vaikuteta suuren mittakaavan pitkän tähtäyksen kysymyksiin, on ihmiskunta ajopuun asemassa ja ansaitsee heikohkot arvosanat tulevien sukupolvien oikeutetuissa arvioissa. Siksi ihmiskunnan ja planeetan tulevia vaihtoehtoja punnittaessa pitää kuluvan vuosisadan loppuaika valita vakavan kansainvälisen keskustelun ydinkysymykseksi. YK on osoittautunut liian sidotuksi päivänpolitiikan eturiitoihin.

Näen eri maiden tulevaisuusvaliokunnat ja erityisesti niiden verkostoitumisen orastavaksi ratkaisuksi lyhytjänteisyyden ja passiivisuuden ongelmaan. Kaikkein suurimmat valinnat on syytä irrottaa päivänpolitiikan ja keskinäisen valtataistelun tukahduttavista otteista. Nämä asiat eivät ratkea muulla, kun vilpittömällä ja määrätietoisella kansainvälisellä yhteistyöllä. Vastaukseni otsikon kysymykseen on siis vahva KYLLÄ.

Toivotan Suomen tulevaisuusvaliokunnalle menestystä ennakkoluulottomassa aloitteessanne.

Voiko valiokunnan aloitteelle valita yhden keskeisen ja yhteisen tavoitteen?

Mikäli osallistuvien maiden kesken onnistuttaisiin määrittelemään kattava ja laaja eettinen kokonaistavoite, sellainen voitaisiin ja pitäisikin valita. Tavoitteen tulisi olla pitkäjänteinen ja maailmanlaajuinen sekä luonteeltaan sellainen, ettei sen ratkaiseminen maakohtaisilla päivänpolitiikan keinoilla ole realistista.

Tässä yhteydessä on mainittava presidentti Niinistön ehdotus kansainvälisestä kokouksesta, jossa pohdittaisiin ihmisvelvollisuuden käsitettä yläkäsitteenä kaikkein suurimpien ongelmien ratkaisemiseksi. Hän on tietävästi maininnut – nykytilanteeseen viitaten – esimerkkeinä pandemiat, rauhankysymyksen, ilmastonmuutoksen ja ihmisoikeuksien vaalimisen mittavina haasteina.

Toisen merkittävän avauksen on tehnyt tri Sauli Rouhinen tuomalla keskusteluun planeettapolitiikan käsitteen, joka nähdäkseni sopii saumattomasti tulevaisuusvaliokunnan järjestämän maailmankokouksen päämääriin. Ecocide – aloite on myös syytä mainita tässä yhteydessä. Eri tahoilta tulevat ehdotukset ovat osoitus siitä, että viimeistään nyt ihmiskunnan pitäisi, ei vain seurata planeettamme muutoksia, vaan vaikuttaa niihin aktiivisesti perustavilla ja myönteisillä ehdotuksilla.

Ei ole mitään muuta tahoa, jolla olisi mahdollisuutta löytää ratkaisut, paitsi tulevien sukupolvien kohtaamiin ongelmiin, myös koko biosfäärimme (elonkehämme) säilymiseen kauniina ja rikkaana sekä näitä arvoja tukevien valtamerten, ilmakehän ja maaperän suojelemiseen virheellisen teknisen kehityksen uhkakuvilta. Vain ihmiskunnalla on tähän keinot – ja myös ehdoton velvollisuus.

Ihmisvelvollisuus on yläkäsite, jonka alle voi luokitella useita konkreettisia tavoitteita. Käsite on syytä ottaa keskusteluun tulevaisuusvaliokuntien maailmankokouksessa Helsingissä.

Onko kaikkeen vaikuttavia yksittäisiä ongelma-alueita?

Mainittakoon kolme sellaista, ehkä mittavinta. Ne kaikki asettuvat yläkäsitteen – ihmisvelvollisuuden – osiksi.

1. Planeetan ideaalitalanteen väkiluku.

Maapallon väkiluku on nyt noin kaksinkertainen sen säästäväiseen kantokykyyn nähden. Ideaalitalanteessa, jossa kehittyvien maiden kulutustaso on noussut nykyisestä ja luonnonsuojelualueille palautettu niille kuuluva laajuus, monipuolisuus ja arvo, voi arvioida pysyvän ihannetilan väkiluvuksi 2 miljardia henkeä. Se olisi silloin sama kuin 100 vuotta sitten.

Realistisesti arvioiden planeetan väkiluku kasvaa tämän vuosisadan loppuun mennessä noin 11 miljardiin. Siihen mennessä saatettaisiin saada sovituksi globaali sopimus ihmiskunnan väestönkehityksestä ja oletan, että aluksi ehdotettaisiin kahden lapsen politiikkaa. Silloin väkiluku pienenesi sukupolvi sukupolvelta karkeasti siten, että ihannetila saavutettaisiin noin vuonna 2700, kuudensadan vuoden kuluttua.

Planeettaa kuormittaa korkean väkiluvun sairaus jo nyt ja lukemattomat ympäristö- ja sosiaaliongelmien ovat tämän sairauden erilaisia oireita. Siksi vakava keskustelu väkiluvun pienentämisestä tulisi aloittaa mahdollisimman pian. Aiheen poliittinen arkaluontoisuus ei saa olla este ongelman rehelliselle ja realistiselle käsittelylle. On myös odotettavissa, että minkäänlainen juustohöylä-menettely ei tule kysymykseen. Tähän johtopäätökseen päätyy väistämättä verratessa esimerkiksi Mongolian väentihelyttä (2 henkeä/km²) Bangladeshin vastaavaan (1200 henkeä/km²). Oikeudenmukaista lienee, ettei väen vähennys koske Mongoliaa, mutta Bangladeshia sitäkin vaativammin.

Keskustelu planeetan väkiluvusta tulee olemaan vaativin ja kiistellyin aihe, mihin ihmiskunta on toistaiseksi törmännyt.

2. Planeetanlaajuinen maankäyttösopimus.

Planeettamme merkittävin arvo on sen monimuotoinen, rikas elämä. Se on syntynyt noin 4 miljardin vuoden aikana. Sen toiseksi merkittävin arvo voisi olla ihminen ja ihmisen rakentama teknosfääri, jonka näkyvimmat osat ovat syntyneet viimeisen sadan vuoden aikana. Teknosfäärin laatu ei kuitenkaan ole tae arvon positiivisesta etumerkistä. Ihmisen suhde planeetan muuhun elämään ei ole tae lajimme etiikasta. Lisäksi todettakoon, että teknosfäärimme ja kulttuurimme ovat kaikkein perustavimmilta rakenteiltaan kopioita elollisesta luonnosta. Ihminen on elolliselle velkaa plagioiduista ideoista, ratkaisuista ja periaatteista. Kopiot eivät ole olleet vielä riittävän hyviä.

Edellisen perusteella pitäisi maapallon pinta-alasta noin puolet suojella ja estää sekä sukupuuttojen että biotooppien katoaminen. Tämä edellyttäisi uhrauksia kaikilta maailman valtioilta, mutta uhrausten jakauma tasaisesti ei silti liene oikeudenmukaista. Joka tapauksessa pikainen, maailmanlaajuinen luonnonalueiden kaavoitus - siis niiden säilyttäminen - tulisi toteuttaa pikaisesti, ennen kuin nykyistäkin suurempia, peruuttamattomia vahinkoja on päässyt syntymään.

Etelämannen on toistaiseksi ainoa alue, joka nauttii ehdottomasta suojelusta. Sadat erilaiset alueet odottavat tuloa sen jatkeeksi, niin maalla kuin merelläkin. Niiden tulisi olla fyysisessä yhteydessä toisiinsa ja niiden koskemattomuus – niitä kaikkia yhdistävä maailmanlaajuinen verkko - tulisi varmistaa kansainvälisillä sopimuksilla. Rikkaat maat voisivat auttaa köyhempiä maksamalla aluksi kohtuullista vuokraa alueiden säilyttämisestä.

3. Terve tekoälyn kritiikki.

Ihmislaji on luonut valta-asemansa keinotekoisilla elimillä. Tavaratuotantomme synnyttää jatkuvasti ja kokonaisuudessaan aistiemme, ihomme, sisäelintemme, raajojemme, verenkiertomme, suolistomme, hermostomme, lihastemme ja luustomme jatkeita. Omien elintemme turvin emme pötkisi pitkälle. Tarpeellisen energiamme tuottaminen on hoideltu monimuotoisella kalustolla.

Ajattelumme ja älymme ovat näihin päiviin saakka toimineet kohtalaisen itsenäisesti, ilman jatko-osia. Nyt tilanne on tässäkin suhteessa muuttumassa. Tekoäly tulee arkeemme lukemattomissa muodoissa. Aikaisemmin on kehityksessä toistunut tietynlaisesti toimiva kömmähdys. Lääketieteen kehitys on johtanut merkittävään sairauteen: liian suureen väkilukuun, kun tähän ei ole ajoissa havahduttu. Tavaratuotannon helpottuminen on johtanut luonnonvarojen hupenemiseen, kun kierrätystä ei ole keksitty ajoissa. Tehokas, halpa energiantuotanto on johtanut ilmastokriisiin, kun seurausvaikutuksia ei ole huomattu eikä niistä ole välitetty.

Näissä kaikissa esimerkeissä on unohdettu hyvien saavutusten taustalla lymyilevät seurausvaikutukset, joita kaikissa tapauksissa on pidettävä vahingollisina ja merkittävinä ongelmina.

Tekoälyyn suhtaudutaan nykyisin samalla innostuksella, kuin aikaisempien tekniikoiden varhaisvaiheessa niihin kaikkiin on suhtauduttu. Kypsä lähestyminen olisi varovaisempaa. Olisi välttämätöntä arvioida tulevaisuutta askelta pidemmälle. Olisi esitettävä kysymys: mitä tekoälyn ominaisuuksia ja seurausvaikutuksia emme nyt tule ajatelleeksi? Ja mitä tämän tekniikan ylivalta merkitsisi planeetan ja ihmiskunnan tulevaisuudelle?